

Никитенко А. И., преподаватель кафедры гуманитарных наук, ГУ «Днепропетровская медицинская академия МОЗ Украины» (Украина, Днепропетровск), dnerjanka@yandex.ua

**Супружеская жизнь народолюбной интеллигенции
Надднепрянской Украины пореформенного периода:
историографический аспект**

Рассматривается состояние изучения проблемы супружеской жизни народолюбной интеллигенции Надднепрянской Украины пореформенного периода в историографии. Цель статьи заключается в анализе работ, в которых рассматриваются семейные и брачные отношения народолюбцев или отдельные их аспекты; рассмотрены наиболее изученных сюжетов. Достижение поставленной цели основывается на применении общенаучных и специально-исторических методов исследования, в частности – проблемно-хронологического и периодизации. Автор выделяет четыре периода научного осмысления народолюбной интеллигенции второй половины XIX в. Исследование историографического наследия позволяет сделать вывод, что проблематика супружеской жизни народолюбной интеллигенции Надднепрянской Украины 60–80-х гг. XIX в. изучена фрагментарно.

Ключевые слова: историография, социальная история, народолюбная интеллигенция, брак, супружеская жизнь.

***

УДК 94(73:5–191.2):327«1992/2015»

Мінгазутдінова Г. І.,
аспірантка, Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ),
darthzepesh@i.ua

**Висвітлення політики США в Центральній Азії
наприкінці XX – на початку XXI ст.
в науковій літературі**

Статтю присвячено стану дослідження одного з напрямків зовнішньої політики США, центральноазійського, в українській та зарубіжній науковій школах. Проаналізовано висвітлення двосторонніх відносин США з країнами пострадянської Центральної Азії в наукових виданнях у ході зміни американської стратегії щодо регіону. Метою даної статті є характеристика наявних наукових напрацювань та окреслення завдання подальшого наукового пошуку з даної теми. Методологічною основою дослідження є принципи історизму, об'єктивності та плуралізму. Основним висновком дослідження є необхідність розвитку даної теми насамперед в історичній науці, оскільки здебільшого пропонувану тематику розглядають з політологічної точки зору.

Ключові слова: США, Центральна Азія, дослідження, монографія, наукова стаття.

Сучасний стан розподілу сил на міжнародній арені сприяє підвищенню інтересу до діяльності найвпливовіших країн світу на регіональних рівнях і, зокрема, на території колишнього СРСР. Існуючі тенденції зовнішньої політики провідних держав (і, зокрема, США) на пострадянському просторі по своїй суті виступають новим явищем, адже розпад «останньої з імперій» сприяв перегляду інтересів та засобів впливу важливих світових гравців у регіоні по відношенню як до європейської, так і до азійської його складових, спричинився до розробки нових політичних та адміністративних механізмів вивчення регіональних питань. Пострадянська Центральна Азія в складі Казахстану, Таджикистану, Туркменістану, Узбекистану та Киргизстану за більш ніж двадцять років пройшла непростий шлях від «заднього подвір'я» зовнішньої політики США до епіцентру боротьби з міжнародним тероризмом та контролера стратегічних природних ресурсів. Відтак розгляд Центральної Азії як сфери інтересів США у світовій науковій думці представляє справді широку палітру аналізу зовнішньополітичної діяльності Вашингтону. Істориографічний аналіз дає можливість не лише охарактеризувати стан розробки проблеми, але й окреслити завдання подальшого наукового пошуку з обраної теми дослідження. Серед наявних праць з обраної теми – індивідуальні та колективні монографії,

дослідницькі роботи, статті в наукових періодичних виданнях.

У 2014 році вийшла друком монографія українського дослідника Б. Левики [26], присвячена геополітичній ролі Центральної Азії та військовій безпеці регіону, в тому числі в контексті інтересів США. Автор узагальнив історичний досвід п'яти пострадянських республік Центральної Азії в період 1991–2011 рр. з питань створення системи національної безпеки та формування Збройних Сил на тлі військово-політичної залежності від Росії та в умовах нових глобальних загроз. Працю написано на достатньо широкій джерельній базі – це, насамперед, нормативно-правові документи зазначених держав у сфері забезпечення національної безпеки та оборони, державні фахові, періодичні наукові та науково-популярні видання, публікації недержавних організацій тощо.

Перші праці щодо формування нової стратегії США по відношенню до центральноазійських незалежних держав з'явилися ще на початку 1990-х рр. XX ст. Зокрема, в 1992 році американський спеціаліст Г. Фуллер опублікував працю «Центральна Азія. Нова геополітика» [5]. На основі власного ознайомлення зі становищем Центральної Азії після розпаду СРСР в ході відвідання регіону та за рахунок вивчення культурних особливостей п'яти країн та релігійного підґрунтя локальних суспільних процесів автор розкриває перспективи впливу Центральної Азії на розстановку сил в азійському регіоні в цілому та пояснює значущість появи нових держав для США. За словами дослідника, важливість нових країн полягає в першу чергу в їхньому потенціалі щодо зрушень регіональних конфліктів на релігійному та етнічному ґрунті у таких країнах, як Туреччина, Афганістан, Іран, Китай та Пакистан, що становитиме загрозу стабільності усієї Азії. Крім того, Фуллер підкреслив занепокоєність США в тодішній наявності ядерної зброї на території Казахстану. Тож важливим завданням для Вашингтону автор вважав докладання зусиль для недопущення розгортання конфліктів подібного ґатунку, що можуть поставити під загрозу безпеку не лише в регіоні, а й у світі.

Великий масив наукових праць стосовно політики США щодо Центральної Азії з'явився в 2001–2009 рр., – в час активного перегляду керівництвом США ролі регіону в зовнішньополітичному курсі та зростання значимості Центральної Азії в стратегічних напрацюваннях. Серед цих робіт представлені як праці відносно діяльності США в Центральній Азії загалом, так і роботи, що торкаються двосторонніх відносин США з окремими центральноазійськими країнами.

У першій категорії праць звертає на себе увагу монографія М. Майєра «Велика стратегія США та Центральна Азія: поєднання геополітики та ідеології» [13]. Автор пояснює важливість проблеми Центральної Азії в теоретичних напрацюваннях американських ідеологів як важливий складник географічного пласту, який охоплює території від Західної Африки до Південно-Східної Азії, апелює до ґрунтовних для американської стратегії в регіоні робіт Г. Макіндера та З. Бжезінського. Також на прикладі великого комплексу інтересів, загроз та викликів для США саме в Центральній Азії Майєр пропонує в подальшому розбудовувати американську стратегію в інших регіонах світу.

Серед загальних робіт також необхідно виділити дослідження Дж. К. Девіс та М. Дж. Суїні «Центральна Азія

в американській стратегії та практичне планування: куди ми рухаємося?» [9]. Окрім теоретичних викладок щодо сучасного поняття Центральної Азії в західній науковій думці, пропонується праця включає й практичні зауваження стосовно військової присутності американських формувань на території центральноазійських держав у рамках операцій в Афганістані.

Серед другої групи праць слід виділити монографії австралійського науковця центральноазійського походження Ш. Акбарзаде, присвячену двостороннім відносинам США та Узбекистану наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Автор розкриває основні положення зовнішньої політики адміністрації В. Клінтона щодо Узбекистану та окреслює головні завдання безпекової політики Вашингтону стосовно цієї країни. Говорячи про першу каденцію Дж. В. Буша, автор підкреслює зростання ролі Узбекистану як важливого центру протистояння міжнародному тероризму в рамках зовнішньополітичних інтересів США на початку ХХІ ст. та наголошує на остаточному згортанні «радянського» підходу в розгляді Вашингтоном Центральної Азії [19].

У цій групі праць становить інтерес книга П. Стобдана «Центральна Азія. Демократія, нестабільність та стратегічна гра в Киргизстані» [15]. Автор аналізує розквартирування американських військ на киргизській базі Манас в рамках антитерористичних заходів у Афганістані, відзначивши початок експлуатації бази в якості принципового повороту в американсько-киргизьких двосторонніх відносинах.

Значний масив матеріалів із обраної теми міститься в українських та зарубіжних фахових виданнях початку ХХІ ст. Статті, опубліковані в даних виданнях, розкривають практичний підхід [14] та теоретичні [28] засади діяльності керівництва США по відношенню до п'яти країн Центральної Азії в цілому, а також щодо окремих пострадянських республік регіону [21], розглядають окремі елементи зовнішньої політики Вашингтону в прив'язці до країн Центральної Азії, подають аналіз Центральної Азії в якості ойкумени природних ресурсів та обґрунтовують зацікавленість США регіоном з цього погляду, звертають увагу на протистояння США із провідними регіональними гравцями на теренах Центральної Азії, [12] з'ясовують причини зростання інтересу Вашингтону до Центральної Азії на початку ХХІ ст., [20] порівнюють діяльність американських президентських адміністрацій у регіоні, [18] а також розкривають засади політики окремих адміністрацій, [25] вдаються до прогнозів американо-центральноазійських відносин у подальшому на основі наявних тенденцій, концепцій та заяв, відзначають наявність яскраво виражених викликів та загроз діяльності Вашингтону в Центральній Азії [6].

Серед більш ранніх праць ХХІ ст. слід відзначити статтю професора Лехайського університету Р. Менона «Нова Велика Гра в Центральній Азії» [16]. Автор висвітлює становлення Центральної Азії як важливого складника зовнішньої політики Вашингтону на початку ХХІ ст. Дослідник наголосив, що до подій 11 вересня регіон не займав особливого місця в зовнішньополітичних інтересах США. За часів другої каденції В.Клінтона між Вашингтоном та афганським Талібаном встановився паритет, який в тому числі стосувався й Центральної Азії: оскільки Талібан встановив «цивільний порядок»,

це дало можливість провести трубопровід з Центральної Азії до Індійського океану, як це планувалося зробити раніше. Зокрема, досягнення такої стабільності дозволило компанії «Юнокал» здійснити проект постачання природного газу з Туркменістану до Пакистану [16, с. 187]. Р. Менон вважає, що військова присутність США в регіоні є невідворотною для гарантії подальшої стабільності не лише в самій Центральній Азії, а й в Афганістані та Пакистані [16, с. 189]. Крім того, відзначається й важливість американської присутності в регіоні для боротьби з міжнародним тероризмом, облаштування баз в Узбекистані, Таджикистані та Киргизстані як «платформ для боротьби з Аль-Каїдою та Талібаном» [16, с. 191].

На початку ХХІ ст. вийшла друком стаття британського дослідника Н. Макфарлейна «Сполучені Штати та регіоналізм в Центральній Азії», [18] яка здебільшого концентрується на відносинах США із Узбекистаном та розглядає інтереси Вашингтону з точки зору «абстрактних геополітичних факторів». Автор відзначив, що в США Центральну Азію розглядали по-різному: як важливий елемент глобальної політики, як місток між сходом та заходом, північчю та півднем, як «Хартленд», [18, с. 449] з одного боку, або як «периферію периферії» з іншого. Однак після подій 11 вересня централізм регіону в глобальній політиці змінився, адже з периферії інтересів США Центральна Азія потрапила в їхній епіцентр.

Аналізуючи еволюцію відносин між Центральною Азією та США, Н. Макфарлейн пропонує виділити три основні періоди:

1) 1992–1994, тобто час, коли США тільки-но встановили відносини з Центральною Азією та здебільшого спиралися в них на досягнення новими державами економічного лібералізму, дотримання прав людини та нерозповсюдження зброї масового знищення;

2) Середина 90-х рр. ХХ ст., тобто час зниження зацікавленості США в Центральній Азії. У цей період на перший план у зовнішній політиці Вашингтону виходять Каспій та Близький Схід;

3) 2001 – теперішній час, тобто період зростання значущості Центральної Азії для США з початком оголошення боротьби з міжнародним тероризмом [18, с. 450–451, 455].

Звертає на себе увагу й праця китайських спеціалістів Лі Ліфана та Діня Шиву «Геополітичні інтереси Росії, Китаю та США в Центральній Азії» [10]. Науковці звернули увагу на появу нового виміру конкуренції між цими трьома країнами за вплив у Центральній Азії після подій 11 вересня та підкреслили зміну геополітичної рівноваги, що існувала між ними наприкінці ХХ ст. [10, с. 143]. Велика частина даної статті охоплює також співробітництво Казахстану, Таджикистану та Узбекистану з Північноатлантичним альянсом в рамках антитерористичних заходів у Афганістані. Увагу також приділено перспективам відносин США, Китаю та РФ в регіоні, зокрема одним з вирішальних факторів дослідники називають конкретизацію часу виведення американського контингенту з території Афганістану.

Центральну Азію як епіцентр важливих природних ресурсів для Вашингтону розглядали у своїх статтях турецькі науковці А. Т. Тюркер [1] та І. Іслам [7]. А. Т. Тюркер, серед усього комплексу питань, висвітлює і проблему конкуренції США з Китаєм та Росією в галузі використання ресурсної бази центральноазійських

держав, зокрема, Туркменістану та Казахстану. Автор відзначив важливість реалізації проекту трубопроводу «Баку – Тбілісі – Джейхан» як принципового складника процесу постачання нафти та газу з центральноазійських країн в обхід ключових регіональних конкурентів США в даному питанні та як «тонку грань між економікою, геополітикою та безпекою» [1, с. 38].

Важливість природних ресурсів Центральної Азії на тлі «Нової Великої Гри» відзначив І. Іслам у статті «Роль та політика США в Центральній Азії: енергія і не тільки». Спираючись на статистичні показники, що ілюструють фінансову допомогу Центральній Азії з боку США, а також оперуючи цифрами нафтогазових резервів пострадянської Центральної Азії, автор обґрунтував важливість центральноазійських держав (насамперед Казахстану та Узбекистану) для зовнішньополітичного курсу США наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.

М. К. Мішра у своїй статті «Афганістан та американські інтереси в Центральній Азії» [11] розглянув питання афганської антитерористичної кампанії Вашингтону в контексті центральноазійської зовнішньої політики США. Автор підкреслив взаємозв'язок Афганістану та п'ятих країн Центральної Азії та зауважив, що в американській політичній думці ще наприкінці ХХ ст. побутувала концепція про використання Афганістану як ключа до політичного освоєння Центральної Азії Сполученими Штатами [11, с. 79]. Як і більшість авторів, що розглядають питання відносин США із Центральною Азією на тлі антитерористичної кампанії в Афганістані, М. К. Мішра відзначив стрімке зростання значення регіону для розв'язання проблеми Талібану. Тож на початку ХХІ ст. конфігурація зовнішньої політики США стосовно Центральної Азії змінилася з «використання Афганістану для доступу до Центральної Азії»; відтепер сама Центральна Азія стала ключем до Афганістану.

Також становить інтерес прогностична стаття Дж. Манкоффа [22]. Основною її тезою є необхідність подальшої діяльності США в регіоні з урахуванням та розумінням стратегічного ландшафту Центральної Азії з її багатополлярністю та гливким державним управлінням [22, с. 41]. Автор також зупинився на двох основних тенденціях, що формували політику США щодо Центральної Азії впродовж двадцяти років: по-перше, фактор стратегічної конкуренції з Китаєм та РФ, і, по-друге, фактор антитерористичного співробітництва щодо Афганістану. Необхідність подальшого перегляду та зміни позиції США в регіоні автор мотивував майбутніми проблемами внутрішнього порядку (насамперед розповсюдження тероризму), які сколихнуть Центральну Азію. У якості оптимального сценарію на майбутнє автор запропонував зберегти присутність США в регіоні, однак відмовитися від формату «гри з нульовою сумою», яка була характерною для позиції Вашингтону по Центральній Азії у 90-х рр. ХХ ст. [22, с. 42]. Автор запропонував і періодизацію відносин США з Центральною Азією [22, с. 50].

З російських авторів до проблематики Центральної Азії в розрізі зовнішньої політики США одним з перших звернувся доктор політичних наук А. Казанцев. У своїх наукових розвідках автор неодноразово торкався сучасного становища «Нової Великої Гри», в епіцентрі якої знаходиться регіон пострадянської Центральної Азії, аналізував основні етапи становлення політики

США в регіоні з кінця ХХ ст. до початку ХХІ ст. Так, у монографії, що вийшла в 2009 році, А. Казанцев детально описує періоди зростання та спаду інтересу Вашингтону до центральноазійських держав на тлі традиційного суперництва із Москвою, що охоплювало кінець ХХ ст. Крім того, автор не оминув увагою й фактор боротьби з міжнародним тероризмом у контексті американської політики в Центральній Азії на початку ХХІ ст. [23].

Неабияку наукову цінність мають праці, написані на основі джерел мемуарного характеру. Найбільший інтерес серед них становить книга–лауреат Пулітцерівської премії 2010 р. автора Д. Гофмана «Рука смерті: нерозказана історія гонки озброєнь часів холодної війни та її небезпечний спадок» [2]. Ґрунтуючись на свідченнях безпосередніх учасників подій, автор відтворює найбільш цікаву сторінку історії відчуження ядерної зброї в Центральній Азії – американо–казахстанську операцію «Сапфір». Праця містить розповіді дипломата посольства США в Алма–Аті Е. Вебера, посла США в Казахстані У. Кортні, які стояли біля витоків реалізації заходу з перевезення казахстанського урану з дозволу Б. Сльцина та В. Чорномірдіна до США.

Суттєвий масив інформації з теми дослідження міститься і в монографіях, що охоплюють проблематику боротьби з міжнародним тероризмом. Серед таких праць слід особливо відзначити роботу під редакцією Р. Фавна та М. Баклі «Глобальні відповіді тероризму: 11 вересня, Афганістан і не тільки»: один з розділів книги присвячено розгортанню американських військових баз на території Центральної Азії, в ній також висвітлено переговорний процес між державами регіону та Вашингтоном щодо протидії терористичній загрози в світі [4].

Серед монографій широкої проблематики слід виділити й наукову працю Р. Саттера «Сполучені Штати в Азії» [17]. Пропоноване дослідження охоплює політику Вашингтону щодо всього азійсько–тихоокеанського регіону; розділ 4 присвячено інтересам США в Центральній та Південній Азії, а також в азійській частині РФ. Питання діяльності США в Центральній Азії в рамках даного розділу включають процес відчуження ядерної зброї, співробітництво з Вашингтоном щодо антитерористичних заходів та фінансовим впливанням з боку США в економіку центральноазійських країн в галузі безпеки.

Глибокий розгляд проблематики Центральної Азії після розпаду СРСР та взаємодії країн регіону зі США та іншими зовнішніми гравцями пропонує книга «По слідах Тамерлана: шлях Центральної Азії до ХХІ століття» [8]. Роль США в цій роботі подається через призму програми Нанна–Лугара та її вплив на Центральну Азію, події 11 вересня 2001 року та зростання інтересу до регіону в контексті боротьби з тероризмом, зближення США та РФ на ґрунті антитерористичної діяльності та місце Центральної Азії в даному ситуативному альянсі, розміщення американських баз на території Центральної Азії.

Значний інтерес становлять колективні монографії, що охоплюють питання регіональної конкуренції США з іншими державами на теренах Центральної Азії. Серед таких праць цінною є книга Ю. Румера, Чжао Хуашена та Д. Треніна «Центральна Азія: погляди з Вашингтону, Москви та Пекіну» [3]. Американець Ю. Румер присвячує свій розділ становищу та важливості Центральної Азії для США після подій 11 вересня 2001 року. Монографія

розкриває занепокоєність Вашингтону проблемою ядерної зброї в азіатській частині колишнього СРСР, формулює нову стратегію США в Центральній Азії в рамках антитерористичних операцій, з'ясовує ресурсний потенціал регіону.

Окрему групу видань становлять доробки центрально-азійських науковців. Стратегія США в Центральній Азії з висвітлена, зокрема, в колективній монографії казахстанських науковців «Центральна Азія сьогодні: виклики та загрози» [29]. Розділ 6 даної праці охоплює президентську каденцію Б. Обами та розкриває такі проблемні питання зовнішньої політики США відносно Центральної Азії, як політична спадковість президентського курсу щодо регіону, конкурентний трикутник «Вашингтон – Пекін – Москва» в Центральній Азії, питання Афганістану в американсько-центральноазійських відносинах, кореляція стратегії США в Центральній Азії та на «Великому Близькому Сході».

Відзначимо також внесок у розгляд питання діяльності Вашингтону в Центральній Азії казахстанського спеціаліста М. Лаумуліна. Його монографія «Центральна Азія в зарубіжній політології та світовій геополітиці» присвячена теоретичному розгляду Центральної Азії як важливого регіону світу, окремо автор зупиняється саме на інтересах Сполучених Штатів [24].

У 2014 році вийшла монографія згаданого українського дослідника Б. Левика, яка варта особливої уваги [26]. Дану роботу по праву можна вважати основоположним дослідженням Центральної Азії як об'єкту інтересів провідних світових гравців, що знайшла своє відображення саме в українській науці. Спираючись на використані матеріали, автор дійшов висновку, що всі країни Центральної Азії «необхідно зарахувати до категорії слабких у військово-політичному аспекті держав», відзначає їх в цілому як «найбільш нестабільний регіон пострадянського простору» [26, с. 158]. Можна погодитися з автором і в тому, що ключовими гравцями в регіоні залишаються США, Китай, ЄС та Росія. Особливий інтерес викликає розділ монографії, присвячений висвітленню зовнішньополітичних впливів на центральноазійські держави з боку США. Слід, однак, зауважити, що питання не знайшло достатньо широкого розкриття в запропонованій монографії.

Таким чином, попри великий масив існуючих досліджень та публікацій, саме в історичній науці (в тому числі й в українській) широкого розгляду пропонуваної теми дослідження не представлено. Отже, виходячи з актуальності теми та необхідності глибшого огляду представленої проблеми, існує необхідність заповнення певного історіографічного вакууму в історичній науці.

Список використаних джерел

1. Ahmet Tolga Turker. Geopolitics of Caspian Oil and Gas / A. T. Turker // *International Journal of Social Sciences and Humanity Studies*. – 2012. – Volume 4. – №1. – P.33–42.
2. David Hoffman. The Dead Hand: The Untold Story of the Cold War Arms Race and Its Dangerous Legacy / D. Hoffman. – Knopf Doubleday Publishing Group. – New York, 2009. – 496 p.
3. Eugene Rumer, Dmitri Trenin, Huasheng Zhao. Central Asia: Views from Washington, Moscow and Beijing / E. Rumer, D. Trenin, H. Zhao. – Armork. – New York, 2007. – 224 p.
4. Global Responses to Terrorism: 9/11, Afghanistan and Beyond / [edited by Mary Buckley and Rick Fawn]. – Routledge. – New York, 2003. – 334 p.
5. Graham E. Fuller. Central Asia. The New Geopolitics / G. Fuller. – National Defense Research Institute. – Santa Monica, 1992. – 86 p.
6. Hsiang-tao Hsu. Challenges to the U.S.'s Strategic Interests in Central Asia / H. Hsu // *Tamkang Journal of International Affairs*. – October 2005. – Volume IX. – №II. – P.121–166.
7. Iftekharul Islam. The U.S. Role and Policy in Central Asia: Energy and Beyond / I. Islam // *The Arts Faculty Journal*. – July 2010 – June 2011. – P.33–51.
8. In the Tracks of Tamerlane: Central Asia's Path to the 21st Century / [edited by Dan Burghart & Theresa Sabonis-Helf]. – Institute for National Strategic Studies. – Washington, D.C., 2004. – 478 p.
9. Jacquelyn K. Davis, Michael J. Sweeney. Central Asia in U.S. Strategy and Operational Planning: Where Do We Go From Here? / J. Davis, M. Sweeney. – The Institute for Foreign Policy Analysis. – Washington, D.C., February 2004. – 83 p.
10. Li Lifan, Ding Shiwu. Geopolitical Interests of Russia, the U.S. and China in Central Asia / Li Lifan, Ding Shiwu // *Central Asia and the Caucasus*. – 2004. – №3 (27). – P.139–146.
11. Manoj Kumar Mishra. Afghanistan and US Interests in Central Asia / M. K. Mishra // *Journal of Eurasian Studies*. – July – September 2013. – Volume V. – Issue 3. – P.78–91.
12. Marat Tazhin. The Geopolitical Role of the Main Global Players in Central Asia / M. Tazhin // *American Foreign Policy Interests*. – 2008. – №30. – P.63–69.
13. Michael Mayer. US Grand Strategy and Central Asia: Merging Geopolitics and Ideology / M. Mayer. – Defence and Security Studies. – Oslo, 2008. – 143 p.
14. Michael Rywkin. What is Central Asia to Us? / M. Riwkin // *American Foreign Policy Interests. The Journal of the National Committee on American Foreign Policy*. – 33:5. – 2011. – P.222–229.
15. Stobdan P. Central Asia. Democracy, Instability and Strategic Game in Kyrgyzstan / P. Stobdan. – Pentagon Press. – New Dehli, 2014. – 276 p.
16. Rajan Menon. The New Great Game in Central Asia / R. Menon // *Survival*. – Summer 2003. – Volume 45. – №2. – P.187–204.
17. Robert G. Sutter. The United States in Asia / R. Sutter. – Rowman & Littlefield Publishers. – Plymouth, 2008. – 330 p.
18. S. Neil MacFarlane. The United States and Regionalism in Central Asia / N. MacFarlane // *International Affairs*. – 80, 3 (2004). – P.447–461.
19. Shahram Akbarzadeh. Uzbekistan and the United States. Authoritarianism, Islamism and Washington's Security Agenda / S. Akbarzadeh. – Zed Books. – L., 2005. – 166 p.
20. Swante E. Cornell. The United States and Central Asia: In the Steps to Stay? / S. Cornell // *Cambridge Review of International Affairs*. – July 2004. – Volume 17. – №2. – P.240–251.
21. Абдулло Р. Политика США в Таджикистане: от признания независимости к партнерству / Р. Абдулло // *Центральная Азия и Кавказ*. – 2007. – №4 (52). – С.82–90.
22. Джеффри Манкофф. Политика США в Центральной Азии после 2014 года / Дж. Манкофф // *Pro et Contra*. – январь – апрель 2013. – С.41–57.
23. Казанцев А. А. Политика стран Запада в Центральной Азии: проекты, дилеммы, противоречия: [монография] / А. Казанцев. – МГИМО-университет. – М., 2009. – 186 с.
24. Лаумулин М. Т. Центральная Азия в зарубежной политологии и мировой геополитике. Том III. Геополитика и международные отношения (вторая половина XX – начало XXI века) / М. Лаумулин. – Алматы: КИСИ при Президенте Республики Казахстан, 2009. – 280 с.
25. Лаумулин М. Центральная азиатская политика США при президентстве Б. Обамы / М. Лаумулин // *Центральная Азия и Кавказ*. – 2010. – Т.13. – Вып.4. – С.47–61.
26. Левик Б. Пострадянські республіки Центральної Азії в умовах геополітичних викликів наприкінці XX – на початку XXI ст. / Б. Левик. – Донецьк: ТОВ «Східний видавничий дім», 2014. – 188 с.
27. Отрошенко І. В. Казахстан – США: стратегічний партнерський діалог / І. Отрошенко // *Сходоводство*. – К., 2012. – №60. – С.123–134.
28. Тригуб О. П., Рижикова А. Ю. Сучасні доктрини та концепції зовнішньої політики США щодо Центральної Азії / О. Тригуб, А. Рижикова // *Молодий вчений*. – лютий 2015. – №2 (17). – С.179–182.
29. Центральная Азия сегодня: вызовы и угрозы / [под ред. К. Л. Сыроежкина]. – Алматы: КИСИ при Президенте Республики Казахстан, 2011. – 456 с.

References

1. Ahmet Tolga Turker. Geopolitics of Caspian Oil and Gas / A. T. Turker // International Journal of Social Sciences and Humanity Studies. – 2012. – Volume 4. – №1. – P.33–42.
2. David Hoffman. The Dead Hand: The Untold Story of the Cold War Arms Race and Its Dangerous Legacy / D. Hoffman. – Knopf Doubleday Publishing Group. – New York, 2009. – 496 p.
3. Eugene Rumer, Dmitri Trenin, Huasheng Zhao. Central Asia: Views from Washington, Moscow and Beijing / E. Rumer, D. Trenin, H. Zhao. – Armork. – New York, 2007. – 224 p.
4. Global Responses to Terrorism: 9/11, Afghanistan and Beyond / [edited by Mary Buckley and Rick Fawn]. – Routledge. – New York, 2003. – 334 p.
5. Graham E. Fuller. Central Asia. The New Geopolitics / G. Fuller. – National Defense Research Institute. – Santa Monica, 1992. – 86 p.
6. Hsiang-tao Hsu. Challenges to the U.S.'s Strategic Interests in Central Asia / H. Hsu // Tamkang Journal of International Affairs. – October 2005. – Volume IX. – №II. – P.121–166.
7. Iftekharul Islam. The U.S. Role and Policy in Central Asia: Energy and Beyond / I. Islam // The Arts Faculty Journal. – July 2010 – June 2011. – P.33–51.
8. In the Tracks of Tamerlane: Central Asia's Path to the 21st Century / [edited by Dan Burghart & Theresa Sabonis-Helf]. – Institute for National Strategic Studies. – Washington, D.C., 2004. – 478 p.
9. Jacqyelin K. Davis, Michael J. Sweeney. Central Asia in U.S. Strategy and Operational Planning: Where Do We Go From Here? / J. Davis, M. Sweeney. – The Institute for Foreign Policy Analysis. – Washington, D.C., February 2004. – 83 p.
10. Li Lifan, Ding Shiwu. Geopolitical Interests of Russia, the U.S. and China in Central Asia / Li Lifan, Ding Shiwu // Central Asia and the Caucasus. – 2004. – №3 (27). – P.139–146.
11. Manoj Kumar Mishra. Afghanistan and US Interests in Central Asia / M. K. Mishra // Journal of Eurasian Studies. – July – September 2013. – Volume V. – Issue 3. – P.78–91.
12. Marat Tazhin. The Geopolitical Role of the Main Global Players in Central Asia / M. Tazhin // American Foreign Policy Interests. – 2008. – №30. – P.63–69.
13. Michael Mayer. US Grand Strategy and Central Asia: Merging Geopolitics and Ideology / M. Mayer. – Defence and Security Studies. – Oslo, 2008. – 143 p.
14. Michael Rywkin. What is Central Asia to Us? / M. Rywkin // American Foreign Policy Interests. The Journal of the National Committee on American Foreign Policy. – 33:5. – 2011. – P.222–229.
15. Stobdan P. Central Asia. Democracy, Instability and Strategic Game in Kyrgyzstan / P. Stobdan. – Pentagon Press. – New Dehli, 2014. – 276 p.
16. Rajan Menon. The New Great Game in Central Asia / R. Menon // Survival. – Summer 2003. – Volume 45. – №2. – P.187–204.
17. Robert G. Sutter. The United States in Asia / R. Sutter. – Rowman & Littlefield Publishers. – Plymouth, 2008. – 330 p.
18. S. Neil MacFarlane. The United States and Regionalism in Central Asia / N. MacFarlane // International Affairs. – 80, 3 (2004). – P.447–461.
19. Shahram Akbarzadeh. Uzbekistan and the United States. Authoritarianism, Islamism and Washington's Security Agenda / S. Akbarzadeh. – Zed Books. – L., 2005. – 166 p.
20. Swante E. Cornell. The United States and Central Asia: In the Steppes to Stay? / S. Cornell // Cambridge Review of International Affairs. – July 2004. – Volume 17. – №2. – P.240–251.
21. Abdullo R. Politika SSHA v Tadjikistane: ot priznaniya nezavisimosti k partnerstvu / R. Abdullo // Tsentral'naya Aziya i Kavkaz. – 2007. – №4 (52). – S.82–90.
22. Jeffri Mankoff. Politika SSHA v Tsentral'noj Azii posle 2014 goda / J. Mankoff // Pro et Contra. – Yanvar' – Aprel' 2013. – S.41–57.
23. Kazantsev A. A. Politika stran Zapada v Tsentral'noy Azii: proekty, dilemmy, protivorechiya: [monografiya] / A. Kazantsev. – MGIMO-universitet. – M., 2009. – 186 s.
24. Laumulin M. T. Tsentral'naya Aziya v zarubezhnoy politologii i mirovoj geopolitike. Tom III. Geopolitika i mezhdunarodnye otnosheniya (vtoraya polovina XX – nachalo XXI veka) / M. Laumulin. – Almaty: KISI pri Prezidente Respubliki Kazakhstan, 2009. – 280 s.
25. Laumulin M. Tsentral'noaziatskaya politika SSHA pri prezidentstve B. Obamy / M. Laumulin // Tsentral'naya Aziya i Kavkaz. – 2010. – T.13. – Vyp.4. – S.47–61.
26. Levyk B. Postradyan'ski respubliki Tsentral'noji Azii v umovah geopolitychnyh vyklykiv naprykintsi XX – na pochatku XXI st. / B. Levyk. – Donetsk: TOV «Shidnyi vydavnychiy dim», 2014. – 188 s.
27. Otroshenko I. V. Kazakhstan – SSHA: stratezhichnyi partnerskiy dialoh / I. Otroshenko // Shodovodstvo. – K., 2012. – №60. – S.123–134.
28. Tryhub O. P., Ryzhykova A. Y. Suchasni doktryny ta kontseptsii zovnishnyoi polityky SSHA schodo Tsentral'noji Azii / O. Tryhub, A. Ryzhykova // Molodiy Vcheniy. – Lyutyi 2015. – №2 (17). – S.179–182.
29. Tsentral'naya Aziya segodnya: vyzovy i ugrozy / [pod red. K. L. Syroyezhkina]. – Almaty: KISI prii Prezidente Respubliki Kazakhstan, 2011. – 456 s.

Mingazutdinova G. I., graduate student, Kyiv National Taras Shevchenko University (Ukraine, Kyiv), darthzesh@i.ua

Explaining the policy of the USA towards Central Asia in the end of XX – early XXI centuries in scientific works

The article touches upon the degree of scientific development of one of the United States' policy directions, that of Central Asian, in Ukrainian and foreign science. The cross light of bilateral relations between the USA and post-Soviet Central Asian states in a course of shifting American strategy towards the region have been analyzed. This article aims to characterize the actual scientific works and to mark the further scientific tasks on the topic. The methodological basis of the research is presented by the pluralistic, historic and objectivity concepts. Given the fact that the presented issue is being generally described by the political science, the basic conclusion is the necessity to develop the problem ultimately in historic science.

Keywords: The USA, Central Asia, monograph, scientific paper.

Мингазутдинова Г. И., аспирантка, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), darthzesh@i.ua

Освещение политика США в Центральной Азии в конце XX – начале XXI вв. в научной литературе

Статья посвящена степени исследования одного из направлений внешней политики США, центральноазиатского, в украинской и зарубежной научных работах. Проанализировано освещение двусторонних отношений США со странами постсоветской Центральной Азии в научных изданиях в ходе изменения американской стратегии относительно региона. Целью данной статьи является характеристика имеющихся научных разработок и обозначение задания дальнейшего научного поиска по данной теме. Методологической основой исследования являются принципы историзма, объективности и плюрализма. Основным выводом является необходимость развития данной темы в первую очередь в исторической науке, поскольку в основном предложенную тематику рассматривают с политологической точки зрения.

Ключевые слова: США, Центральная Азия, исследования, монография, научная статья.

***

УДК 316.774:32.019.51(73+47+57)

Покляцька В. В.,
провідний архівіст, Центральний державний
кінофотофоноархів України ім. Г. С. Пшеничного
(Україна, Київ), lera_nvuk@mail.ru

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПРЕСИ ЯК ДЖЕРЕЛА ДЛЯ ВИВЧЕННЯ «ОБРАЗУ ВОРОГА» В АМЕРИКАНСЬКО- РАДЯНСЬКИХ ВІДНОСИНАХ У 1980-Х РР.

Охарактеризовано найбільш масові та популярні періодичні видання США та СРСР, які надають можливість дослідити «образ ворога» та його еволюцію в американсько-радянських відносинах упродовж 1980-х рр. Розкрито інформативні можливості таких американських видань як «The Washington Post», «The New York Times», «The Wall Street Journal», «Time», «Newsweek». Серед радянських видань увагу приділено таким як – «Правда», «Известия», «Труд», «Аргументы и факты». Висвітлено основні функції преси, як то: комунікативна, безпосередньо-організаторська, соціально-орієнтована, культурно-формуюча, рекламно-довідкова, рекреативна. Автор дійшов висновку, що наявність як текстових, так і ілюстрованих матеріалів дає змогу виявити основні категорії, якими характеризувався протилежна наддержави і одночасно прослідкувати візуалізацію цього образу. Популярність аналітичних та художньо-публіцистичних матеріалів на сторінках американської та радянської преси у роки Холодної війни забезпечує можливість дослідити ставлення до іншої сторони.

Ключові слова: преса, США, СРСР, американсько-радянські відносини, «образ ворога».